

SPIS RZECZY

[Przedmowa]	5
Wyodrębnienie problematyki religii z kontekstu badań nad początkami państwa polskiego (5). Konfrontacja religii Słowian z chrześcijaństwem i zagadnienie integralnej recepcji nowej religii (5 - 6).	
I. Prolegomena	7
1. Źródła i funkcje religii (9 - 31). Naświetlenie problematyki religii metodą historyczną (9 - 16). Definicja religii w nawiązaniu do koncepcji świata nadprzyrodzonego (10 - 13). Intelktualne początki wierzeń religijnych i emocjonalne źródła kultu (13 - 14). Koncepcja świata nadprzyrodzonego i jej krytyka historyczna (14 - 17). Nie-sprawdzalność wyobrażeń o siłach nadprzyrodzonych (17 - 18). Pierwotne źródła wyobrażeń o siłach nadprzyrodzonych (18 - 25). Funkcje religii: ziemiska i zagadnienie jej warunku etycznego (25 - 29), eschatologiczna (29 - 31). 2. Indoeuropejskie dziedzictwo w religii Słowian (31 - 56). Zagadnienie odziedziczenia polidoksji (31 - 33). Ie. kult nieba („prototeizm”) (32 - 34) i jego geneza z mitu kosmogonicznego (34 - 37). Koncepcja politeizmu ie. i krytyka teorii G. Dumézila (37 - 41). Stwierdzenie braku politeizmu u poszczególnych ludów ie. (42 - 51). Geneza politeizmu na terenach „urodzajnego półksiężyca” (52 - 56). 3. Wstępne uwagi do badań nad religią Słowian w wiekach średnich (55 - 77). Rozwój badań nad religią Słowian: kierunek krytyczny i praca Niederlego (56 - 60). Podstawowe źródła naświetlające religię i rola w badaniach odpowiednich dyscyplin: językoznawstwa (60 - 61), historii (61 - 63), etnografii (63 - 68), archeologii (68 - 76). Wnioski: znaczenie źródeł pisanych (76 - 77).	

1. Zagadnienie prototeizmu Słowian południowych (81 - 99). Zagadnienie polidoksji u Słowian południowych (81 - 82). Relacja Prokopa o wierzeniach tych Słowian, bóg twórca błyskawicy (82 - 87). Świadeztwo arabskie o czci nieba (87 - 89). Brak wiary w przeznaczenie (89 - 91). Głosy w przekładzie Malali o Swarogu i Dażbogu (92 - 93) i przekaz latopisarski o nich (93 - 97). Politeizm czy prototeizm u Słowian południowych (97 - 99).
2. Religia Słowian wschodnich. A. Zagadnienie politeizmu (99 - 130). Wątpliwe tradycje politeistyczne w źródłach ruskich (99 - 100). Perun w traktacie r. 944 (100 - 105). Wołos w traktacie r. 971 (106 - 113). Panteon Włodzimierza I (113 - 115). Geneza tego panteonu i rola w niej igumena Nikona (116 - 119). Pochodzenie irańskie Chorsa, Striboga i Siemargła (119 - 123). Słowiańskość Dażboga i Mokoszy (123 - 126). Trojan Słowo o wyprawie Igora (126 - 130). B. Polidoksja (130 - 153). Źródła do polidoksji ruskiej i zagadnienie ich krytyki (130 - 136). Kult przyrody (136 - 139). Kult zmarłych (139 - 146). Magia (146 - 148). Demonologia (148 - 153). C. Organizacja i formy kultu (153 - 166). Sanktuaria pogańskie (przycmentarne) (153 - 158). Posągi (158 - 159). Czarownice: wołchwowie, kudiesnicy (159 - 161). Obrzędy ofiarne, modlitwy (161 - 163). „Igrы biesowskie” (163 - 164). Brak religijnej kontroli etycznej (164 - 166).
3. Politeizm połabski (166 - 202). Granice terytorialne politeizmu połabskiego (166 - 169). Chronologia początków tego politeizmu i jego przyczyny (169 - 171). Obraz politeizmu lucickiego u Thietmara (171 - 173). Potwierdzenie tego obrazu przez Adama Bremeńskiego (173 - 174). Politeizm połabski w żywotach Ottona Bamberskiego (174 - 181). Helmold o politeizmie obodryckim (181 - 183). Porównanie politeizmu i kultu lucickiego i obodryckiego (183 - 186). Świadeztwo Helmolda o prototeizmie słowiańskim (186 - 187). Wpływy chrześcijańskie: dualizm etyczny (187 - 190), pochodzenie Świętowita od św. Wita praskiego (190 - 195). Pochodzenie Trzygłowa od św. Trójcy (195 - 196). Relacje Saxona i Knytlingasagi o politeizmie rugijskim „publicznym” i „prywatnym” (196 - 199). Zagadnienie wielogłowości bóstw rugijskich (199 - 200). Kult rugijski (200 - 201). Politeizm połabski — wyjątkowym i późnym zjawiskiem u Słowian (201 - 202).
4. Religia Słowian zachodnich (202 - 236). Zagadnienie schyłkowego politeizmu zachodniosłowiańskiego (202 - 204). Krytyka rzekomych wiadomości źródłowych o politeizmie czeskim i dane o polidoksji (204 - 210). Brak wiadomości o politeizmie polskim w źródłach wczesnośredniowiecznych (210 - 211). Idole statuetów kościelnych (211 - 214). Krytyka „Olimpu” Długosza (214 - 218). Poszukiwania politeizmu polskiego na gruncie ogólnosłowiańskiego panteonu (218 - 221). Geneza scytyjska wschodniosłowiańskiego kultu Peruna (i litewskiego Perkuna) (221 - 224). Prototeizm zachodniosłowiański oparty na kulcie Swaroga (224 - 226). Dane o polidoksji polskiej w kazaniach (226 - 228). Organizacja kultu: brak świątyń, miejsca kultowe (228 -

232). Personalny aspekt organizacji kultu u Słowian zachodnich (232 - 234). Obrzędy, uczty, igrzyska (234 - 235). Brak kontroli religijnej nad moralnością człowieka (235 - 236).

III. Problematyka chrystianizacji Słowian we wczesnym średniowieczu . 237

1. Aspekt prawny religii Słowian i ich nawrócenia na chrześcijaństwo (239 - 263). Zasadnicze cechy religii grupowej Słowian i chrześcijaństwa (239 - 242). Religia grupowa jako forma konwencji społecznej (242). Religia jako prawo zwyczajowe w świetle źródeł (242 - 246). Ochrona religii przez grupę i kontrola grupy nad zmianą religii (246 - 249). Przebieg walki między religią grupową a chrześcijaństwem na Rusi wraz z analogią skandynawską (249 - 254). Aspekt prawny zmiany religii w Karantanii (254 - 255), w Czechach (255 - 256), na Połabiu (256 - 260). Przymus i akces w akcie prawnym zmiany religii (260). Aspekt prawny chrztu Polski (260 - 261). Przyjęcie chrztu pod obcą władzą państwową (261 - 263).
2. Misja i chrystianizacja. A. Konwersja Słowian (263 - 282). Deklaratywność aktu prawnego a przełom ideologiczny (263 - 282). Kwestia językowa w procesie misyjnym (264 - 270). Zagadnienie argumentacji w procesie nawracania (270 - 272). Treść prestiżowa i utylitarna (a nie teologiczna) argumentacji (272 - 277). Nawracanie Włodzimierza I (277 - 280). Katechizacja ludności po jej ochrzczeniu (281 - 282). B. Umocnienie nowej religii (282 - 318). Chrystianizacja południowej Słowiańszczyzny, rola w niej języka słowiańskiego (282 - 287). Chrystianizacja Rusi — zasada dobrowolnego nawracania (287 - 296). Chrystianizacja Moraw i Czech (296 - 302). Chrystianizacja Polski (302 - 317). Źródła archeologiczne do procesu chrystianizacji (317 - 318).
3. Funkcja ziemiska nowej religii (318 - 358). Konformistyczny charakter tej funkcji w religii zbawienia (318 - 319). Interwencja sacrum w sprawy ziemskie a problem prawidłowości porządku naturalnego (319 - 322). Ekskurs: stosunek sacrum do świata przyrodzonego w folklorze (przysłowia) (322 - 324). Dane źródłowe o interwencji i odbicie w nich światopoglądu społeczeństwa (324 - 326): Gall, interwencja permanentna i interwencja okazjonalna sacrum (326 - 334). Modlitwa (334 - 336). Kadłubek, intercesyjna rola kościoła, rzekomy mistycyzm (336 - 340). Sacrum wtórne (340 - 342). Pominanie antisacrum u Galla i Kadłubka (342 - 343). Kosmas (343 - 344) i jego kontynuatorzy (344 - 345). Interwencja antisacrum w źródłach czeskich (346 - 347). Latopisarstwo ruskie: kierunki monastyczny i rycerski; rola sacrum wtórnego (347 - 354). Antisacrum w źródłach ruskich (354 - 356). Kwestia chrystianizmu Słowa o wyprawie Igora (356 - 358).
4. Funkcja eschatologiczna nowej religii (358 - 396). Monopol chrześcijaństwa w zakresie tej funkcji: moralność pod kontrolą religii, delaicyzacja moralności (358 - 361). Percepcja wizji eschatologicznej przez ludność słowiańską i zagadnienie grzechu (361 - 365). Zakres grzechu, penitencjały (365 - 366). Pomoc państwa w za-

kresie wychowania społeczeństwa w nowych zasadach etycznych (367 - 368). Nauka o karach bożych (368 - 372). Jedyna droga do zbawienia przez pokutę (372 - 373). Spowiedź zbiorowa i indywidualna (373 - 378). Instytucja kapelanów (378 - 381). Kary pokutne (381 - 383). Rycerska i monastyczna ich wersja (383 - 385). Degradacja postu na rzecz jałmużny i konsekwencje gospodarcze tego dla kościoła: nadania ziemskie panów feudalnych (385 - 391). Nauka o zbawieniu jako narzędzie polityczne: pokuta Bolesława Krzywoustego (392 - 394). Konfrontacja kościoła i państwa (394 - 396).

Podsumowanie 397

Ogólna charakterystyka religii (397 - 398). Geneza i formy religii Słowian (398 - 399). Zagadnienie politeizmu Słowian i jego rozwój na Połabiu (399 - 401). Mechanizm nawracania i drugorzędna w nim rola przymusu; znaczenie parafii (401 - 402). Łatwość zrozumienia doktryny chrześcijańskiej przez pogan i akceptacji jej funkcji ziemskiej (402). Centralne znaczenie koncepcji eschatologicznej i jej konsekwencje społeczne (402 - 403).

Spis ważniejszych skrótów 404

Indeks osób, nazw geograficznych i etnicznych 407

Indeks bóstw i postaci mitologicznych 426